

Reasumując, wydaje się, iż Podlacha koncentrując się na badaniu dziejów sztuki nie bagatelizował historii kultury. Twierdził, iż związek wspomnianych dyscyplin jest jak najbardziej naturalny, oddają sobie bowiem niekwestionowane przysługi. Inaczej sytuował je jednak względem siebie. Historia sztuki nie mogła być traktowana służebnie wobec historii kultury. Skłaniał się raczej ku równoprawnemu traktowaniu obu dziedzin z akcentem na specyfikę i odrębność ich badań. Mimo, iż najbliższa była mu historia sztuki, ze względu na szerokość ujęć i specyficzny sposób definiowania jej zainteresowań, z perspektywy czasu można go uznać również za historyka kultury. Granice między subdyscyplinami badawczymi w obrębie historii były wówczas dość płynne.

Wszyscy trzej badacze włożyli niebagatelny wkład w rozwój historii kultury w okresie międzywojnia. Ptaśnik kładł nacisk na opis i analizę zjawisk kultury. Poszukiwał ich genezy, akcentował ewolucję i przemiany. Koncentrował się na urządzeniach, instytucjach, kulturze materialnej. Lempicki posiłkując się metodami z zakresu historii literatury badał prądy kulturowe, starał się pokazywać ciągłość, trwałość i typowość zjawisk obecnych w polskiej kulturze. Istotnym dla niego był również związek teraźniejszości z przeszłością. Natomiast Władysław Podlacha koncentrując się na historii sztuki odchodził od XIX wiecznych wzorców jej uprawiania. Sztuka była dlań czynnikiem tworzącym kulturę. Szukał inspiracji w psychologii, posiłkował się ustaleniami historii w celu oddania “duchowych założeń sztuki”.

Deklaracje teoretyczne i praktyka badawcza naszych trzech bohaterów doskonale ilustrują zróżnicowanie polskiej refleksji historyczno-kulturowej. Pokazują, iż była to dziedzina dynamiczna, szukająca inspiracji i wzorców uprawiania w ówczesnej humanistyce. Lwowskie propozycje i osiągnięcia w tym zakresie wydają się istotne i warte pogłębionej analizy.

Допоміжні / спеціальні історичні дисципліни у Львівському університеті: історіографія питання та перспективи подальшого дослідження

Роман Шуст, Олександр Целуйко

Львівський університет не лише найдавніший вищий навчальний заклад, що був створений в українських землях, але й інституція, де у 1784 р. було відкрито першу в Україні кафедру допоміжних історичних дисциплін – кафедру нумізматики і геральдики. Відтоді впродовж понад 240 років цей університет залишається одним з найбільш потужних центрів вивчення та викладання згаданих дисциплін. Тут свого часу працювали відомі вчені-

фахівці з окремих спеціальних історичних дисциплін Готфрід Уліх, Фома Вучич, Францішек Ксаверій Ліске, Михайло Грушевський, Ян Птасьнік, Мар'ян Гайсіг, Іван Крип'якевич, Іван Шпитковський, Володимир Зварич, Ярослав Кісь та ін. Всі вони внесли значний вклад у розвиток нумізматики, геральдики, палеографії, дипломатики, хронології, епіграфіки, генеалогії та інших дисциплін згаданого комплексу. Їхній доробок збагатив австрійську, польську та українську історіографії. Саме тому наукова та викладацька діяльність цих вчених стала об'єктом низки відповідних студій. Без аналізу їх доробку не обходяться й ґрунтовні наукові праці, й навчальні посібники та науково-популярні видання.

Одним з перших, хто звернув свою увагу на вивчення питання про становлення допоміжних / спеціальних історичних дисциплін у Львівському університеті, був професор кафедри австрійської історії Людвік Фінкель (1858–1930), котрий у 1894 р. підготував разом із С. Стажиньським історію Львівського університету у двох томах¹⁹⁹. Її вихід був приурочений до відновлення медичного факультету та відкриття Крайової виставки у Львові, а сама праця мала стати, у тому числі, подарунком для високих гостей (йшлося, насамперед, про імператора Франца Йосифа I). Саме тому перший історичний нарис Львівського університету мав дещо парадний характер. Л. Фінкелю у цьому тандемі довелось взятись за дослідження найдавнішого – т. зв. Йосифінського університету (1784–1805), Львівського ліцею (1805–1817 рр.) та першого періоду діяльності університету Франца I (1817–1869). Учений підійшов до свого завдання відповідально, використавши всі доступні йому матеріали з архівосховища університету. При цьому 1894 р. за пропозицією проф. Л. Фінкеля було створено архів Львівського університету, а також інших державних установ Львова. Своїм завданням він бачив створення загальної картини розвитку освітнього простору у місті від найдавніших часів (фактично з XV ст.) до середини XIX ст., а тому часто виходив у своєму історичному наративі поза рамки університетських стін. Він чітко окреслив мету та завдання, які ставились перед створеними австрійською владою вищими навчальними закладами, окреслив сферу компетенції та повноважень університетських органів самоуправління, розповів про участь викладачів та студентів у суспільно-політичному та культурному житті краю, зрештою, очевидно, для того, щоб зробити працю більш жвавою, подав у посторінкових посиланнях цікаві біографічні факти, а часом і анекдотичні історії з життя та побуту викладачів і студентів.

До рівня університетської науки та освіти кінця XVIII – початку XIX ст. Л. Фінкель ставився доволі скептично, наголошуючи, що самі університети в той час розглядались як кузня кадрів чиновників, а не вчених чи мислителів,

¹⁹⁹ *Historya Uniwersytetu Lwowskiego. Napisali Dr. L. Finkel i Dr. Stanislaw Starzyński*, Lwów 1894, część I, XVI+351 s.; część II, 442 s.

а навчальний процес нерідко мав схоластичний характер, оскільки у своїх лекціях професори були зобов'язані неухильно дотримуватись приписаних урядом інструкцій і лише переповідати зміст підручників²⁰⁰. Професор Л. Фінкель уперше проаналізував діяльність перших кафедр філософського факультету, у тому числі “надзвичайної кафедри допоміжних історичних наук”, подав відомості про курси, які читались в той час та були підготовлені професорами Г. Уліхом (1743–1794) та Л. Ценмарком (1753–1814) і втілені у підручниках (однак без їх аналізу!), зрештою подав нам короткі відомості до історії формування університетської нумізматичної колекції²⁰¹. Ця інформація була викладена досить побіжно, що можна пояснити тією характеристикою, яку він дав вищеназваним професорам, назвавши їх більше літераторами, аніж “людьми науки”²⁰². Розвиток допоміжних історичних дисциплін у першій половині XIX ст. залишився практично повністю поза увагою Л. Фінкеля: нічого не було сказано про їх викладання в університеті Й. Мауссом (1778–1856)²⁰³, натомість подано цікаву інформацію щодо нереалізованого плану відкриття у відновленому 1817 р. університеті кафедри археології і нумізматичної та кафедри старослов'янської дипломатики і геральдики²⁰⁴. Кілька разів автор коротко згадав про долю нумізматичної колекції та пертурбації, пов'язані з нею²⁰⁵.

Друга частина “Історії Львівського університету” авторства С. Стажиньського також не містила цілісної картини розвитку згаданих дисциплін у стінах університету. Це були переважно короткі нариси історії окремих факультетів (відділів) та кафедр, загальна інформація про наукову, навчальну, археографічну роботу професорів, які на них працювали, бібліографія їх наукового доробку. З огляду на це, цікавими були відповідні ґрунтовні довідки про відомих вчених Антонія Малецького (1821–1913), Францішека Ксаверія Ліске (1838–1891), Освальда Бальцера (1858–1933), Ісидора Шараневича (1829–1901), Тадеуша Войцеховського (1838–1919), Людвіка Фінкеля та ін.²⁰⁶ Окремі відомості щодо нумізматичної колекції знаходимо у розділі про університетську бібліотеку, інтегральною частиною якої ця збірка була від 1822 р.

Як не дивно, наступну спробу комплексного аналізу розвитку згаданих дисциплін у Львівському університеті довелось чекати більше ніж півстоліття. Хоча у міжвоєнний період у семінарах професорів гуманітарного

²⁰⁰ *Historia Uniwersytetu Lwowskiego*, cz. I, s. 45, 46, 60.

²⁰¹ *Ibid.*, s. 50, 60, 68-72, 154 *passim*.

²⁰² *Ibid.*, s. 68.

²⁰³ Самому Й. Мауссу у праці було відведено кілька сторінок, але з огляду на його іншу викладацьку та наукову роботу. Див.: *Ibid.*, s. 217-221.

²⁰⁴ *Ibid.*, s. 199.

²⁰⁵ *Ibid.*, s. 200, 203, 279, 292 *passim*.

²⁰⁶ *Historia Uniwersytetu Lwowskiego*, cz. II, s. 134-144, 205-208, 236-240, 267-268, 279-281.

факультету виконувалися роботи, що стосувались вивчення розвитку історичних студій (наприклад, робота М. Ласкавської “Вивчення історії у Львівському університеті до половини XIX ст.”), однак у науковий обіг їх результати запроваджені не були, та й питання розвитку допоміжних дисциплін було заторкнено лише побіжно²⁰⁷. У 1937 р. вийшла підсумкова праця вихованця цього університету В. Семковича “Rozwój nauk pomocniczych historii w latach 1886–1936”, у якій Львів, разом із Краковом та Познанню, було названо одним з трьох центрів розвитку допоміжних історичних дисциплін у Польщі, перераховано головні центри дослідження цих дисциплін у місті, проаналізовано діяльність окремих львівських учених. Однак сам університет, можливо через відсутність окремої спеціалізованої кафедри чи то через тематичну спрямованість даної публікації (йшлося про досягнення польських учених з окремих дисциплін), на сторінках видання був представлений побіжно²⁰⁸. Відзначимо і той факт, що саму історію становлення допоміжних історичних дисциплін у Польщі В. Семкович пропонував починати від робіт Й. Лелевеля, праці якого заклали підвалини у їх подальший розвиток²⁰⁹. Тим самим історик відмовився від “йосифінської” університетської спадщини, залишивши осторонь діяльність згаданої кафедри. Чи причиною цього був вузьконаціональний підхід до історіографії питання і спроба вивищення Кракова та пов’язаних з ним інституцій (Академії Знань (Akademia Umiejętności), Ягеллонського університету, чи на його поглядах відобразилась скептична оцінка діяльності та наукового доробку професорів львівської кафедри Л. Фінкелем, – можна лише здогадуватись.

Лише після Другої світової війни цим питанням зацікавився український історик Ярослав Кісь (1918–1986). 31 січня 1959 р. в Інституті суспільних наук АН УРСР у Львові відбулася нарада, на якій обговорено стан та перспективи розвитку допоміжних історичних дисциплін в Україні²¹⁰. Участь у ній взяли кілька десятків осіб – працівників зазначеного Інституту, вчених та дослідників Львівського державного університету ім. І. Франка, місцевих

²⁰⁷ Р. Шуст, *Нумізматична наука у Львівському університеті (кінець XVIII – XIX ст.)*, в: *Львів: місто–суспільство–культура / Збірник наукових праць за ред. М. Мудрого*, Львів 1999, т. 3, с. 249.

²⁰⁸ Wł. Semkowicz, *Rozwój nauk pomocniczych historii w latach 1886–1936*, Lwów 1937, 33 s.

²⁰⁹ Ibid., s. 3.

²¹⁰ Стенограма засідання: Архів Інституту українознавства ім. І. П. Крип’якевича НАН України, ф. 1, оп. 1, спр. 301, арк. 1-62. Вона опублікована та супроводжена необхідним коментарем у: О. Целуйко, *Нарада у відділі історії України Інституту суспільних наук АН УРСР “Про стан і завдання розвитку допоміжних історичних дисциплін”*, “Вісник Львівського університету. Серія історична”, Львів 2014, вип. 50, с. 469-517.

архівів, музеїв, наукових бібліотек. Виступ Я. Кіся стосувався, головню, значення допоміжних історичних дисциплін у підготовці майбутніх істориків до наукової роботи. Така тематика доповідача була закономірною, оскільки сам Ярослав Кісь – на той момент доцент, а в подальшому професор кафедри історії УРСР Львівського університету²¹¹ – чи не найбільше з присутніх доклався до професійної підготовки студентів історичного факультету: ще починаючи з кінця 1940-х років він викладав курс палеографії (як зазначалось у документах, це була латинська, слов'янська, російська чи то східнослов'янська палеографія)²¹². Для студентів кафедральної спеціалізації він читав курси “Методика вивчення історичних джерел”, “Історична географія УРСР” та ін.²¹³ У 1975 р. він став автором єдиного на той час україномовного навчального посібника з палеографії²¹⁴ та уклав машинописний варіант навчальних посібників з хронології та метрології²¹⁵. Саме Я. Кісь не раз наголошував на необхідності якомога повнішого вивчення комплексу спеціальних / допоміжних історичних дисциплін студентами-істориками та навіть виступив з цього приводу на Другій республіканській науковій конференції з архівознавства та інших спеціальних історичних дисциплін у Києві²¹⁶.

У виступі на нараді в Інституті суспільних наук учений не лише вибудував своєрідну схему / модель, за якою повинно було б проходити викладання студентам згаданих дисциплін та окреслив навчальну базу для цього, а й коротко охарактеризував історію їх викладання та вивчення у Львівському університеті в минулому та в зазначений час²¹⁷. Я. Кісь вказав на час створення першої кафедри допоміжних історичних дисциплін в університеті, назвав її перших очільників²¹⁸, наголосив на формуванні у той час потужної нумізматичної колекції. Продовжувачем традицій викладання допоміжних історичних дисциплін у першій половині XIX ст. Кісь вважав професора

²¹¹ Архів Львівського національного університету імені Івана Франка (далі – Архів ЛНУ), ф. Р-119, оп. 2/Ос, спр. 10827, арк. 3-4, 5-6, 64.

²¹² Там само, арк. 36, 51, 53.

²¹³ Там само, арк. 88.

²¹⁴ Я. П. Кісь, *Палеографія. Навчальний посібник*, Львів 1975.

²¹⁵ Архів ЛНУ, спр. 10827, арк. 123.

²¹⁶ Я. Кісь, *Значення допоміжних (спеціальних) історичних дисциплін у підготовці наукових працівників*, в: *Друга республіканська наукова конференція з архівознавства та інших спеціальних історичних дисциплін*, Київ 1965, с. 193-202.

²¹⁷ У подальшому Я. Кісь опублікував окрему статтю з цього питання: Я. Кісь, *До історії розвитку допоміжних історичних дисциплін у Львівському університеті*, “Науково-інформаційний бюлетень Архівного управління УРСР”, Київ 1963, № 4, с. 37-40.

²¹⁸ Щоправда, у стенограмі вони помилково названі “Ульріхом” та “Ленгмарком”. Можливо, маємо справу з опискою секретаря, який він стенограму.

Й. Маусса, який читав курс сфрагістики, нумізматики і дипломатики. Було відзначено, що після смерті останнього допоміжні історичні дисципліни у Львові, попри доволі бурхливий їх розвиток у Європі, дещо занепав, а нову хвилю зацікавлення ними вчений пов'язував з діяльністю в останній чверті XIX – на початку XX ст. Ф. К. Ліске, Л. Фінкеля, С. Закшевського (1873–1936) і В. Семковича (1878–1949). Особливо було наголошено на тому факті, що до розвитку згаданих дисциплін долучились знані українські вчені Омелян Огоновський (1833–1894) та І. Шараневич. Вказувалось, що курс східнослов'янської палеографії читав Михайло Грушевський (1866–1934). Наведений вище короткий виклад традицій викладання допоміжних історичних дисциплін, а також інформація про сфрагістичну колекцію, що перебувала в той час у віданні Івана Шпитковського (1880–1969), палеографічні альбоми та таблиці, інші матеріали, на думку Я. Кіся, давали підстави для створення у Львівському університеті якщо не кафедри, то хоча б кабінету допоміжних історичних дисциплін.

Змальована у виступі на нараді схема розвитку допоміжних історичних дисциплін у Львівському університеті у розширеному вигляді була оформлена у вигляді статті, що вийшла 1963 р. на сторінках одного з небагатьох загальноукраїнських історичних видань, в якому в цей час побачили світ публікації низки львівських дослідників з допоміжних історичних дисциплін – “Науково-інформаційного бюлетеня Архівного управління УРСР”²¹⁹. Розпочавши із короткого огляду становлення допоміжних історичних дисциплін в Європі в ранньомодерний час, автор далі безпосередньо перейшов до їх розвитку та становлення у стінах Львівського університету. При цьому Я. Кісь виділив декілька періодів: а) створення та функціонування першої кафедри допоміжних історичних дисциплін й діяльність її завідувачів Г. Уліха, Ф. Вучича (1784–1805); б) перша половина XIX ст., коли згадані дисципліни у ліцеї, а потім університеті викладали Л. Ценмарк та Й. Маусс (1805–1848); в) занепад викладання та вивчення допоміжних історичних дисциплін у середині XIX ст. та їх поступове відродження з 1870-х років, діяльність Ф. К. Ліске; г) розвиток допоміжних історичних дисциплін за “розквіту буржуазної історичної науки у Львівському університеті” кінця XIX – початку XX ст.; д) міжвоєнний період (1918–1939) та, зрештою, е) період існування радянського університету у Львові (1944 – початок 1960-х років).

Працюючи над вивченням становища спеціальних історичних дисциплін у Львівському університеті, вчений провів у тексті аналіз підручників Г. Уліха, а також висвітлив діяльність професора Й. Маусса та дослідників, які працювали у час між двома світовими війнами. У працях Я. Кіся спостерігалось

²¹⁹ Я. Кісь, *До історії розвитку допоміжних історичних дисциплін у Львівському університеті*, с. 37-40.

намагання визначити та виокремити досягнення у цій царині українських учених, насамперед Михайла Грушевського та Іларіона Свенціцького. Цікавою є також подана дослідником інформація про склад та стан опрацювання сфрагістичної і нумізматичної колекцій університету.

Ще раз до питання розвитку допоміжних історичних дисциплін у Львові і, зокрема, Львівському університеті Я. Кісь повернувся у виступі на теоретичному семінарі з джерелознавства та спеціальних (допоміжних) історичних дисциплін, що діяв у Центральному державному історичному архіві УРСР у м. Львові. Цей семінар був створений за ініціативою його директора Надії Врадій та академіка Івана Крип'якевича²²⁰. Стенограма цього виступу²²¹ засвідчує, що в його основу було покладено раніше опубліковану статтю із вкрапленнями нової інформації щодо періоду 1960-х років.

Окремі питання викладання та вивчення сфрагістики вченими Львівського університету були викладені у монографії Віталія Гавриленка²²². Однак, докладніше зупинившись на предметі свого дослідження – сфрагістиці та Львівському університеті, загальну історію викладання допоміжних історичних дисциплін він базує на роботах Л. Фінкеля та Я. Кіся²²³, фактично не вийшовши за рамки схеми останнього. Монографія В. Гавриленка цікава з іншої точки зору: вперше історія розвитку допоміжних історичних дисциплін у Львівському університеті була вписана у ширший загальноукраїнський контекст. Увесь доробок професорів інституції розглядався як інтегральна частина загальноукраїнського історіографічного дискурсу і оцінювався саме з цієї точки зору. Така тенденція особливо стала помітною у подальші роки, коли і польські, і українські дослідники розглядали діяльність учених Львівського університету періоду 1784–1939 рр. як частину власної національної історіографії.

Знову до історії вивчення згаданих дисциплін у Львівському університеті дослідники звертаються у 1990-х роках. Першість тут належала польському вченому, автору знаного підручника зі спеціальних історичних дисциплін, професора Університету Марії Кюрі-Склодовської у Любліні Юзефу Шиманському. У повідомленні, котре вийшло на сторінках ювілейного видання, при-

²²⁰ Про сам семінар дивись: В. Бездрабко, *Семінар з архівознавства та допоміжних історичних дисциплін ЦДА України у Львові: науковий феномен*, “Записки Львівської наукової бібліотеки ім. В. Стефаника”. Зб. наук. праць, Львів 2008, вип. 1 (16), с. 546-579; Її ж, *Документознавство в Україні: інституціоналізація та сучасний розвиток*, Київ 2009, с. 139-170.

²²¹ Центральний державний історичний архів України у Львові, ф. Р-1, оп. 1, спр. 415, арк. 113-115. Доповідь мала назву “Розвиток допоміжних історичних дисциплін у Львові”.

²²² В. О. Гавриленко, *Українська сфрагістика: питання предмета та історіографії*, Київ 1977, 168 с.

²²³ Там само, с. 36-37, 68, 118, 120, 143.

свяченого професору Казимирові Ясіньському²²⁴, запропонував переглянути панівну після В. Семковича думку про те, що початок розвитку допоміжних історичних дисциплін слід пов'язувати із творчістю Й. Лелевеля та, натомість, пропонував розглядати діяльність кафедри Г. Уліха та його послідовників як нову точку відліку на цьому шляху – “першу кафедру допоміжних історичних наук на польських землях”. На його думку, той факт, що саме у Львові (яке вчений бачив польським містом) у цій царині були виголошені перші університетські лекції, до яких, хоч і “вузьким струмком”, потрапив польський джерельний матеріал, та той факт, що більшість слухачів цих дисциплін становили поляки. Вчений поновно оглянув науковий та навчальний доробок Г. Уліха, порівнявши його з діяльністю інших тогочасних викладачів, зокрема, німецьких та чеських професорів, та, на відміну від Л. Фінкеля, позитивно оцінив підготовлені ним підручники, особливо відзначивши посібник з дипломатики. Ю. Шиманський прийшов до думки, що хоча Г. Уліх не був першовідкривачем у сфері допоміжних історичних дисциплін, а радше старанним компілятором, однак саме він створив добрі передумови для подальшого становлення та розвитку цих наук у Львові, дав шанс, який, щоправда, так і не був оцінений середовищем²²⁵.

Свою оцінку діяльності Г. Уліха та його кафедри відомий польський історик дав у ще одній своїй публікації²²⁶, підкресливши, зокрема, той факт, що “опрацьовані ним (Г. Уліхом – Р. Ш., О. Ц.) підручники для студентів добре свідчать про ознайомленість із тогочасним станом досліджень, і то в європейському масштабі”²²⁷. Названі публікації Ю. Шиманського хоча і не внесли чогось нового у плані джерельних напрацювань, однак вперше наголошували на необхідності включення спадщини Г. Уліха та його послідовників на чолі кафедри до лона польської історичної науки, подовжували принаймні ще на 30-40 років вглиб традицію їх вивчення та викладання на теренах колишньої Речі Посполитої.

У 1999 р. вийшла стаття львівського історика Михайла Кріля “Кафедра дипломатики, геральдики і хронології у Львівському університеті (кінець XVIII – перша половина XIX ст.)”²²⁸. У ній він розглянув навчальну ді-

²²⁴ J. Szymański, *Pierwsza katedra nauk pomocniczych historii na ziemiach polskich*, w: *Personae, colligationes, facta. Profesorowi Kazimierzowi Jasińskiemu w 70 rocznicę urodzin przyjaciele, koledzy, uczniowie*, Toruń 1991, s. 318-326.

²²⁵ *Ibid.*, s. 324.

²²⁶ J. Szymański, *Sto lat przemian metodologicznych nauk pomocniczych historii w Polsce*, w: *Tradycje i perspektywy nauk pomocniczych w Polsce*, Kraków 1996, s. 35-47.

²²⁷ *Ibid.*, s. 36.

²²⁸ М. Кріль, *Кафедра дипломатики, геральдики і хронології у Львівському університеті (кінець XVIII – перша половина XIX ст.)*, в: *Наукові зошити історичного факультету Львівського державного університету імені Івана Франка. Зб. наук. праць*, Львів 1999, вип. 2, с. 73-75.

яльність Г. Уліха, Ф. Вучича, Й. Маусса та Л. Ценмарка, у тому числі вперше подав коротку анотацію підручника останнього “Нарис викладу допоміжних історичних дисциплін” (“Leitfaden der Vorlesungen über historische Hilfswissenschaften”, Lemberg 1796). До важливих уточнень, які зробив М. Кріль, віднесемо інформацію про те, що у 1820-х роках, на час хвороби Й. Маусса, курс допоміжних історичних дисциплін в університеті читав професор львівської гімназії отців-домініканців, словенець за походженням Матій Чоп (1797–1835)²²⁹. Дискусійною є, щоправда, позиція автора щодо назви кафедри: традиційно її прийнято називати кафедрою допоміжних історичних дисциплін (у Фінкеля – *Nauk pomocniczych historii*²³⁰), хоча сам Г. Уліх дійсно обіймав посаду надзвичайного професора геральдики і нумізматики²³¹.

Останні два десятиріччя ознаменувались активізацією українсько-польської наукової співпраці у рамках дослідження минулого Львова та Галичини в цілому та Львівського університету зокрема. Особливо плідними були контакти, налагодженні вченими Львівського університету з Краківською вищою педагогічною школою (нині Педагогічний університет у Кракові). У 1992 р. були започатковані спільні конференції під загальною назвою “Львів: місто–суспільство–культура”, результатом роботи яких стали декілька однойменних збірок публікацій під аналогічною назвою, що видаються по чергово в Україні та Польщі. Не менш важливими стали і започатковані львівськими та жешівськими істориками студії над багатокультурним історичним середовищем Львова XIX–XX ст. (до 1939 р.), наслідком чого стали ряд конференцій, кілька томів матеріалів та два томи біографічних нарисів українських, польських, єврейських, австрійських вчених під редакцією Є. Матерніцького, Л. Зашкільняка та П. Серженги²³². До роботи було залучено і дослідників з-поза меж Львова, Кракова чи Жешова. Такий підхід виявився доволі плідним, а на сторінках згаданих видань було опубліковано кілька матеріалів до історії допоміжних історичних дисциплін у Львівському університеті.

Питанням розвитку нумізматичної науки та нумізматичних зацікавлень у Львові займається львівський історик Р. Шуст. У його публікаціях звернуто увагу дослідників на здобутки та результати роботи Г. Уліха, Ф. Вучича та Л. Ценмарка²³³. Вперше їх навчальна та наукова спадщина були розглянуті у

²²⁹ Там само, с. 75.

²³⁰ *Historia Uniwersytetu Lwowskiego*, cz. I, s. 72-73, 350.

²³¹ *Ibid.*, s. 50.

²³² *Złota księga historiografii lwowskiej XIX i XX wieku*, Rzeszów 2007, [t. I]; *Złota księga historiografii lwowskiej XIX i XX wieku*, Rzeszów 2014, t. II.

²³³ Р. Шуст, *Нумізматична наука у Львівському університеті (кінець XVIII – XIX ст.)*, с. 249-257; Його ж, *Нумізматичні зацікавлення у Львові (кінець XVIII – початок XX ст.)*, w: *Lwów: miasto–społeczeństwo–kultura*, red. K. Karolczak, Kraków 2002, t. IV, s. 187-208. У дещо доповненому варіанті вона була перевидана як: Р. Шуст, *Львів*

широкому аспекті загального становлення нумізматичної науки в країнах Європи та проаналізовано конкретну роботу з опрацювання, впорядкування та каталогізації університетської збірки монет і медалей упродовж зазначеного періоду. Друга публікація вводить вивчення нумізматики у Львівському університеті у ширший загальноміський контекст.

Найбільш повними на сьогоднішній день оглядами історії викладання допоміжних історичних дисциплін у Львівському університеті до 1939 р. є низка статей історика Варшавського університету Стефана Цяри, у яких він, слідом за Ю. Шиманським, розглядає їх вивчення та викладання у руслі польського історіографічного дискурсу. У першій з них²³⁴ автор наголосив на тому факті, що у Львівському університеті вперше “на польських історичних землях” було створено кафедру дипломатики, геральдики і нумізматики, однак докладної історії цієї кафедри Цяра не подав, обмежившись лише короткою історичною довідкою з цього приводу. Натомість головну свою увагу дослідник приділив часам “найбільшого розвитку польської історіографії за часів автономії Галичини”, тобто, власне періоду другої половини ХІХ – початку ХХ ст. Свою увагу він зосередив на діяльності таких вчених та педагогів як Ф. К. Ліске, С. Закжевський, Т. Войцеховський та В. Семкович. Причиною активізації розвитку допоміжних історичних дисциплін в цей час С. Цяра вважає інтенсифікацію видання джерельних матеріалів у рамках таких великих проєктів, як “Monumenta Poloniae Historica” та “Akta grodzkie i ziemskie”²³⁵. Відповідно, й головну свою увагу у дидактичній роботі згадані викладачі приділяли дипломатиці, палеографії і хронології.

Важливе місце у згаданій роботі С. Цяри посідає й питання відкриття окремої кафедри допоміжних історичних дисциплін у Львівському університеті, яке регулярно підносилось від початку ХХ ст., однак так і не було вирішено позитивно австрійською владою через фінансові причини. Не допоміг у цій справі і той факт, що у 1909 р. В. Семкович отримав другу серед польських вчених габілітацію у ділянці допоміжних дисциплін, а сам історик з часом перейшов на роботу до Ягеллонського університету в Кракові. С. Цяра аналізує методичну та дидактичну діяльність львівських учених, подає відомості, які фрагментарно характеризують навчальний процес. Окремо розглянув заходи В. Семковича щодо купівлі університетом сфрагістичної колекції інженера Подчашинського. Роль професорів-українців у розвит-

нумізматичний: історичні нариси, “Львівські нумізматичні записки”, Львів 2004, № 1, с. 34-39; 2005, № 2, с. 30-39.

²³⁴ S. Ciara, *Nauki pomocnicze historii na Uniwersytecie Lwowskim do 1918 r.*, w: *Wielokulturowe środowisko historyczne Lwowa w XIX i XX w.*, pod red. J. Maternickiego, L. Zaskilniaka, Rzeszów 2005, t. III, s. 199-211.

²³⁵ *Ibid.*, s. 201.

ку зазначених дисциплін розглянуто побіжно²³⁶, натомість згадано, що зазначені історичні дисципліни розвивались у Львові й в інших наукових осередках, таких як Інститут Оссолінських, Крайовий архів гродських і земських актів, Архів давніх актів м. Львова. Назагал високо оцінюючи доробок львівського осередку допоміжних історичних дисциплін, С. Цяра вказує, що він все ж знаходився у тіні Ягеллонського університету²³⁷.

Інша публікація С. Цяри логічно продовжує попередню та стосується періоду університету Яна Казимира (1919–1939)²³⁸. Саме у цей період, підкреслює дослідник, завершилися успіхом зусилля істориків Львівського університету в справі інституалізації окремої кафедри допоміжних історичних дисциплін (властиво, кафедри всесвітньої середньовічної історії та допоміжних історичних дисциплін), яку очолювали професори Ян Птаський (1876–1930) та Теофіль Модельський (1881–1967). Доволі скромно оцінивши науковий вклад згаданих осіб в опрацювання згаданих дисциплін, головною їх заслугою автор вважає організацію відповідного навчального процесу. Підкреслюється той факт, що тоді в університеті провадилися дослідження й відбувалися заняття з усього комплексу допоміжних дисциплін, а активна міжнародна співпраця університетських працівників на цій ниві є свідченням високого рівня їхніх наукових робіт²³⁹. Відзначено наукові здобутки учнів та співпрацівників Я. Птаського та Т. Модельського Гелени Полячкувни (1881–1942), Кароля Малечинського, Луції Харевічової (1897–1943) та Мар'яна Гайсіга (1908–1996). Окремі аспекти розвитку допоміжних історичних дисциплін були розглянуті С. Цярою в інших його публікаціях²⁴⁰.

На зламі другого і третього тисячоліть активізувалась історіографічна робота й українських дослідників. У 2000 р. у зв'язку з відзначенням 60-річчя історичного факультету Львівського університету вийшла друком ювілейна книга-довідник²⁴¹, у якій було вміщено, зокрема, коротку історію кафедр, що існували в 1939–2000 рр., та біобібліографічний словник викладачів і співробітників. Робота над нею дозволила повернутись до розробки історії ви-

²³⁶ Ibid., s. 207-208.

²³⁷ S. Ciara, *Nauki pomocnicze historii na Uniwersytecie Lwowskim do 1918 r.*, s. 199.

²³⁸ S. Ciara, *Nauki pomocnicze historii na Uniwersytecie Jana Kazimierza we Lwowie w dobie II Rzeczypospolitej*, w: *Wielokulturowe środowisko historyczne Lwowa w XIX i XX w.*, pod red. J. Maternickiego, L. Zaskilniaka, Rzeszów 2007, t. V, s. 395-408.

²³⁹ Ibid., s. 406-407.

²⁴⁰ S. Ciara, *Archiwa a uniwersytety w Krakowie i Lwowie w latach 1877/78–1918*, Warszawa 2002; Ejusd., *Zbiory Biblioteki Uniwersztetu Lwowskiego przed pierwszą wojną światową jako warsztat naukowy i dydaktyczny dla nauk pomocniczych historii*, w: *Miscellanea historico-archivista*, Warszawa 2000, t. 11, s. 25-33.

²⁴¹ *Історичний факультет Львівського національного університету імені Івана Франка (1940–2000). Ювілейна книга* / Упоряд. О. Вінниченко, О. Целуйко, Львів 2000.

кладання та вивчення допоміжних історичних дисциплін у т. зв. радянський період, організації кабінету допоміжних історичних дисциплін (1959), виявити ряд інших цікавих фактів, зокрема віднайти відомості про нереалізований проект створення в 1939–1941 та 1944 рр. в університеті Івана Франка відповідної кафедри під керівництвом Т. Модельського²⁴².

Робота у цьому напрямку була продовжена під час підготовки статей до двотомної “Енциклопедії Львівського Університету”, а одним з результатів стала спільна стаття Р. Шуста та О. Целуйка про розвиток допоміжних історичних дисциплін у повоєнний час²⁴³. Авторами було вперше коротко проаналізовано навчальну та наукову діяльність Івана Шпитковського, Я. Кіся, Володимира Зварича (1919–1998), котрі викладали у 1940–1980-х роках для студентів відповідних спеціалізацій такі дисципліни з розглядуваного комплексу: нумізматики, сфрагістики, геральдики, палеографія, історична географія. Вони були авторами підручників та довідкових видань, які отримали науковий відгук не лише в Україні, а й поза її межами. Необхідно підкреслити, що традиція викладання допоміжних історичних дисциплін у радянський період не була перервана. У 1995 р. було створено кафедру давньої історії України та спеціальних історичних дисциплін, а в наступному році відновлено роботу кабінету спеціальних історичних дисциплін; на історичному факультеті розпочалася підготовка фахівців з нумізматики, генеалогії, палеографії.

Підсумовуючи, зауважимо, що історія викладання та вивчення спеціальних / допоміжних історичних дисциплін у стінах Львівського університету нараховує понад 240 років. За цей час тут створено відповідну базу для підготовки навчальних підручників та посібників. Роботи Р. Шуста та М. Кріля про створення і діяльність кафедри, яку очолював Г. Уліх, С. Цяри – про відновлення вивчення та викладання спеціальних історичних дисциплін в останній чверті XIX ст. і до 1939 р., О. Целуйка та Р. Шуста – про повоєнний період дозволяють створити цілісну картину розвитку зазначених дисциплін у Львівському університеті. Ситуація виглядатиме ще краще, якщо згадаємо про наявність низки серйозних біографічних публікацій (самостійних праць чи більших або менших статей на сторінках таких видань як Польський Біографічний Словник, “Золота книга львівської історіографії XIX і XX ст.”, “Енциклопедія Львівського університету” тощо), присвячених історикам Львівського університету. Зрештою, почали з’являтися й дослідження, де діяльність цих істориків, у тому числі й тих, які відзначились на полі спеціаль-

²⁴² Її керівником мав бути Т. Модельський. Див.: *Історичний факультет Львівського національного університету імені Івана Франка (1940–2000)*, с. 135.

²⁴³ Р. Шуст, О. Целуйко, *Допоміжні / спеціальні історичні дисципліни у Львівському університеті імені Івана Франка (1939–2008)*, “Наукові зошити історичного факультету Львівського університету”, Львів 2009, вип. 10, с. 188-198.

них / допоміжних історичних наук, розглядається у більш широкому контексті розвитку історичної науки у місті²⁴⁴.

Водночас виділимо й ті питання, які потребують подальшого вивчення. Так, ми поки що доволі слабо уявляємо собі сам дидактичний процес викладання зазначених дисциплін й те, яким чином використовувались при цьому наявні в університеті навчальні засоби та речові пам'ятки, як співпрацювали окремі університетські інституції. Для української історіографії вкрай важливим було б докладніше вивчення діяльності на ниві викладання окремих допоміжних історичних дисциплін таких учених, як М. Грушевський та І. Шараневич. Не менш цікаво було б простежити вплив університетської школи допоміжних історичних дисциплін на формування грона українських дослідників, котрі в австрійській та міжвоєнний періоди працювали у сфері археології, дипломатики, геральдики, нумізматики тощо, зокрема, Богдана Барвінського (1880–1958), І. Крип'якевича (1886–1967), І. Шпитковського. На подальшу увагу заслугове діяльність на згаданій ниві дослідників т. зв. радянського періоду, методологічні засади їх роботи, їхня співпраця у рамках як загальноукраїнських, так і місцевих, львівських проектів, як, наприклад, у діяльності згаданого вище теоретичного семінару при Центральному державному історичному архіві УРСР у м. Львові. Немає ще повноцінної історії про діяльність кабінету допоміжних історичних дисциплін на чолі з І. Шпитковським та В. Зваричем й університетської нумізматичної колекції. Зрештою, за відсутності в Україні повноцінної історії розвитку спеціальних / допоміжних історичних дисциплін та підручника належного рівня, слід визначити, яке місце на їх сторінках у майбутньому повинні зайняти здобутки львівських університетських працівників. Напевно, не раз буде підноситись й питання, наскільки правомірно доробок тих чи інших учених можна віднести до національних – польської та української – історіографій.

²⁴⁴ J. Pisulińska, *Lwowskie środowisko historyczne w okresie międzywojennym (1918–1939)*, Rzeszów 2012, s. 234-237.